

mappát veszünk mel, gyanakodó szemekkel mért végig s közelebb lépetgetve hozzánk, szűrét a földre terítvén, félkényökére dülve, kihívó tekintetet vetett ránk, mintegy várakozó állásban.

— Oszteg mire való lesz az? — szólt hosszú hallgatás után boszúsán.

— Semmi rosszra. A kunyhó nagyon szép. Le akarjuk rajzolni, Megcsóválta bozontos fejét:

— Dejszen engem el nem bolondítanak az urak. Már micsoda szépség volna ezen la? Nem vagyok én mai gyerek. Ha az urak valami szépet akarnának festeni, ott a tisztartó háza a faluban, — hanem hát jól tudom én, mi lesz ez . . .

— Ejh, ugyan mi lesz?

— Az lesz, hogy megmondta nekem a rétsági főkoldus, akinek a fészke ott vagyon az országúton, a vén nyárfa alatt . . .

— Mit mondott meg?

— Azt, hogy a bíró megfenyegette, jövedelmi adót fog vetni a vármegye ó rá is: — mert már a vármegye rászorul az ilyen szegény párákra is.

Nevettünk a csósz észrevételén, ami, úgy látszik, még csak jobban elkésérítette.

— Nevethetnek, tudom. Látom ám már az új üstököst negyednapja. mindig hajnalban jön a nagy farkával . . . Egi jel nem hazudik.

— Hiszen az üstökös háborút jelent, barátom.

— Az ám, valamikor — szólt meggyőződéssel, kalapját szemére húzva —, háborút jelentett még a jó világban, de most már mindig az új porciónak a forspontja. Nem vagyok én mai gyerek, megvigyáztam én azt már.

És az öregnek körülbelül igaza van. Mert ha az üstökös háborút jelent is, az új adókat meg a háború jelenti.

Csak egyet nem vigyázott meg csósz uram, hogy az adószedők néha be se várják az üstökös csillagot.

Felállt, közelebb lépett hozzánk s inkább kíváncsisággal, mint gyűlölettel tekintett a vázlatkönyvbe s amint lassan-lassan ki kezdte venni a körvonalakat, még tetszett is neki a dolog.

— Az istenuccse, — mondá.

Kivettem szivartárcámat s megkínáltam egy szivarral.

— Hát iszen . . . iszen . . . — szólt békületekenyebb hangon, mi-alatt a szivart a nagyobb összetartozandóság okából megnyálazta —, ha már rászorul király ó felsége . . . mert hallom, hogy nagy szegénységben él ő is . . . én bizony nem ódzkodom . . . csak arra kérem szeretettel az urakat, hogyha már úgy van, hogy legalább minél kisebbre rajzolják.

Azt gondolta, hogy úgy kevesebbet kell majd fizetni érte. S szörnyen hálálkodott, mikor egy féltényrnyi darabkára látta odateremtve.

DR. PATAY PÁL:

Megyénk őslakossága

Élt-e Nógrádban az ősember? Mióta lakik Nógrádban az ember? Ezek a kérdések hangzanak el unos-untalanul a régészek között.

Az első kérdésre igen egyszerűen felelhetünk: élt. Természetesen nem kell megtelepült, állandó ittélésre gondolnunk, mert hiszen a régibb kőkor lakossága, a jégkori ősember az életét gyűjtögetésből és vadászatból tartotta fenn. Ennek következtében a felélt területekről mindig tovább kellett vándorolnia olyan vidékekre, amelyeken még bőven volt élelem, vadállomány.

A régibb kőkor ősemberének itteni tartózkodásáról az ipolysági leleteken kívül közvetlen tárgyi bizonyítékunk még nincs. De minthogy tőlünk nyugatra, az Ipoly mentén, úgyszintén tőlünk Keletre, a Bükk hegység barlangjaiban az ősember számtalan nyomát meg lehetett találni, jogosan feltehetjük, hogy a régibb kőkor kóborló vadárzsaládjai megyénk területén is felütötték a sátorfájukat.

Hasonló a helyzet valószínűleg az újabb kőkor (i. e. 4000—2500) folyamán is. A néhány megyénk területén lelt csiszolt kőbalta ugyanis még nem tekinthető állandóan megtelepült lakosság ránkmaradt emlékének, lehetnek azok haidan vélelhetően elvesztett tárgyak is. Újabb kőkori telepek temetői eddig ismeretlenek vidékünkön. Csak tavaly sikerült Nógrádkövesden olyan leletekre találnunk, amelyek az újabb kőkori népek megjelenéséről tanuskodnak.

Megyénk területén az állandóbb jellegű benépesedés eddigi ismereteink szerint a rézkor folvamán (i. e. 2000 körül) indul meg. Több helyről, a pilinyi várhegyről, a salgótarjáni Pécskő telejéről is ismerünk rézkori telepeket.

Megyénk területének tömeges benépesedése azonban csak a bronzkor derekán (i. e. 1500 táján) következik be. Vidékünk ekkor tényleg sűrűn lakottá válik. Maidnem minden jelenlegi község határából ismerünk bronzkori telepet vagy temetőt. Ismerünk ilveneket Parassza-pusztáról. Balassagyarmattal szemben az Űihegyi szőlőkől. Patvárcról. Csitárról. Szécsényből a kerékdombról. Benczurfalváról a Major-hegyről. Pilinyből a Várhegyről stb. Különösen jelentős volt a Zagyva felső folyása vidékének benépesedése, ahol Zagyvapálfalva. Vizslás. Kazár. Kisterenye. Nagybátony határából ismerünk bronzkori telepeket vagy temetőket. Mint érdekesség megjegyzendő, hogy éppen ezen a vidéken. Kisterenvén indult meg 1832-ben az első magyarországi ősrégészeti vonatkozású céltudatos kutatás.

A bronzkori telepek egy-egy közösségnek képezték hosszú időn át a lakóhelyét. A közösségek nagvságára, azaz a telenek lélekszámára vonatkozóan a nagybátonyi temető ásatásának eredményeiből nverünk némi felvilágosítást. Itt ugyanis azt tapasztalhattuk, hogy a feltárt 972 sír közül (a temető eredetileg legalább 1500—1800 sírből állhatott) 4 volt olyan, amely a sírbahelyezett tárgyak sokasága és gazdagsága által kivált a temető átlagos sírjai közül. Feltehető, hogy ez a négy sír a közösség egy-egy feiének a sírja volt. Egy-egy gazdagabb sírra tehát kb. 240—250 átlagember sírja jutott Minthogy a közösségnek egyszerre egy feie volt. 240—250 élhetett egyidőben a telepen.

De a sírok ezen különbözőségéből a társadalomban beállott bizonyos mértékű tagozódás is kiolvasható. Amint említettem a gazdagabb sírokban a nemzetiérfők hamvait sejtjük. Ez azt jelenti, hogy a társadalomban már kialakult az átlagember fölött álló vezetők rétege is.

Mi tette lehetővé a rétegződés bekövetkezését? A földművelés, az állattenyésztés és a fémművesség révén megindult értékfelhalmozódás.

A földművelés közvetlen tárgyi bizonyítékaként felhozhatjuk a telepeken található megszenesedett gabonamagvakat és egyéb termelt pövényi magvakat. Sainos, a nógrádmegyei bronzkori telepek ásatása során ilvenek begyűjtésére nem fordítottak gondot de a mi telepeinkkel egykorú tőszegi telep maradványai között nagymennyiségben voltak ilvenek. A földművelés kétségtelen bizonyítékai még a bronzból készült sarlók, amelyekből vidékünkön is sok található.

Az állattenyésztésről tanuskodnak a telepek hulladékában található háziállat csontok. Ugyanezt igazolják azok a kisebb égetett agyagból készült állatszobrocskák amelyek vidékünk telepeire különösen jellemzőek. Akár gyermekiátékok voltak ezek akár kultikus rendeltetésű tárgyak, mindenképpen az állattenyésztés jelentős szerepéről tesznek bizonyosságot.

A fémművesség, a bronzöntés speciális ismereteiket kívánta meg a művelőitől. Ezt nem sajátíthatta el mindenki. Viszont ugyanakkor a bronzműves termelése lényegesen felülmulta a saját szükségletére szolgáló eszközök mennyiségét. Érték halmozódott fel.

Ugyanúgy érték halmozódott fel azáltal is, hogy a földeket állati igaerővel — kezdetben szarvasmarhával később lóval is — megművelve nagyobb, a közösség szükségletét felülmúló termést értek el. Az állatállomány természetes szaporodása is értékfelhalmozódáshoz vezetett.

Az utóbbiakkal ellentétben a fémművesség már nem a közösség, hanem az egyén javait gyarapította. A közszükségleten felüli bronz-

eszközök értéket, kincset jelentettek számára. Ezt féltve őrizte és veszély esetén nem egyszer a földbe rejtette. Így maradt meg számunkra a bronzkori fémművesség számtalan terméke.

Az a tény, hogy az ember termelékenysége felülmulta a szükségleteinek mennyiségét, előidézte azt is, hogy az egyik ember a másik munkáját kiszákmányolhassa. Értékek felhalmozódása, készletek létesülése pedig tág teret nyújtott a javaknak zsákmányolás útján való megszerzésére. A rabszolgakereskedés és zsákmányolás a szomszédos telepek, törzsek lakossága között állandó surlódást idézett elő. A telepeket ért állandó támadások ellen a közösségek preventíven is igyekeztek védekezni. A telepeket sáncokkal földvárakká alakították át. Ilyen sáncok nyomai láthatók pl. a pilinyi Várhegyen és a kozárdi Pogányváron is.

Ezzel nagyvonásokban áttekintettük megyénk igazi őslakosságának társadalmát. Ez a társadalom élt huzamos időn át, kb. i. e. 550-ig a vidékünkön. A nép, vagy az egyes törzseinek nevét még nem ismerjük — mivelhogy azt írott feljegyzés nem őrizte meg a számunkra. Anna a népnek a nevét, amely i. e. 550 táján az őslakosságot felváltotta már tudjuk. Ezek a szkiták voltak. Kelet felől vándoroltak hazánkba, az ottani életmódnak megfelelően lótenyésztéssel foglalkoztak. Hazánkban azonban áttértek a földművelésre is. Nógrád megye területén való megtelepedésükről több lelet tanuskodik, többek között a mult évben feltárt nógrádkövesdi temető is.

A szkitákat i. e. 350 táján a kelták követik. Ez a nép nyugat felől jött be. Nagyobb tömegekben települtek le a Duna váci környéke tájékán. Ugyanakkor a megyénkben is többfelé találták meg az emlékeiket. A kelták társadalma az ősközösségi társadalmi forma legelőrehaladottabb állapotát tükrözi vissza: a katonai demokráciát. A lakosság minden szabad tagja fegyverforgató harcos. A közösségeket már a vezetők elkülönülő rétege irányítja, de a közösség ügyeibe még egyaránt mindenki beleszólhat. A szabad lakosok mellett azonban már ott vannak a foglyul ejtett ellenségből lett rabszolgák is.

Az i. u. I. században a szarmata jazigok jelennek meg a vidékünkön. Ezek még ugyancsak ősközösségi társadalmi formában élnek. Mint-hogy azonban a Dunántúlra ekkor már kiterjedkedett a rabszolgatartáson alapuló római birodalom, a két szomszédos vidék lakossága között a társadalmi formákban megnyilvánuló különbség állandó surlódást idéz elő.

A jazigok után vidékünkön is a népek áradata halad keresztül. Nemsokára megjelennek megyénk keleti részén a germán vandálok. Őket követik a IV. században a hunok által úzott gótok. Az V. században gepidák fordulnak meg vidékünkön, majd 586 tájékán az avarok jelennek meg, akik közel 250 éven át erősebb politikai hatalmat is létesítettek. A hatalmuk egyre csökkent és Nagy Károly frank-római császár 800 körül azt szét is törte. Ezzel az avarok maradványai a kialakuló morva államhatalom befolyása alá kerültek, annál is inkább, mert már 600 óta egyre nagyobb számban éltek közöttük szlávok is.

Az alakulásban lévő Nagy-Morva állam azonban nem volt még elég szilárd ahhoz, hogy a honfoglaló magyarság nyomásának ellen tudott volna állani. A honfoglaló magyarság Nógrád megyei megtelepedéséről számos temető tanuskodik. Pilinyben, Bocsárlapujtón, Karancsalján, Sóshartyánban, Szalmatercsen, Jobbágyiban és Nógrádkövesden voltak eddig a sírjaik megtalálhatók.

MOLNÁR JENŐ:

Salgótarján

*A hegyek most is régiek:
Pécskő, Karancs, Pipis, Salgó
láttak e völgyben eleget,
de mi maradt itt már abból?*